

ks. Henryk Sławiński

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

henryk.slawinski@upjp2.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0003-4290-6743>

Promocja wiernych świeckich do posługi słowa w Kościele

 <https://doi.org/10.15633/ps.26303>

Ks. Henryk Sławiński – prof. dr hab., homileta i pedagog; prezbiter diecezji wrocławskiej; kierownik Dyscypliny Nauki Teologiczne na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie; redaktor naczelny kwartalnika „Polonia Sacra”. Członek: Komitetu Nauk Teologicznych Polskiej Akademii Nauk; Komisji Języka Religijnego Polskiej Akademii Nauk; Polskiego Towarzystwa Teologicznego; międzynarodowego stowarzyszenia „Fides et Ratio”; Stowarzyszenia Naukowców Katolickich; przewodniczący Stowarzyszenia Homiletów Polskich; ekspert Komisji Ewaluacji Nauki Ministerstwa Edukacji i Nauki.

Article history • Received: 17 Mar 2022 • Accepted: 15 Jun 2022 • Published: 30 Sep 2022
ISSN 1428-5673 (print) • **ISSN** 2391-6575 (online) • Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Abstrakt

Promocja wiernych świeckich do posługi słowa w Kościele

Od czasów apostołskich świeccy w różny sposób współpracowali z przedstawicielami hierarchii kościelnej w posłudze słowa. Od V wieku obserwuje się wyraźnie rezerwowanie przepowiadania dla osób wyświęconych. Od początku XIX wieku duchowni zachęcali osoby świeckie do apostołatu świeckiego. Obecnie, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II, świeccy zachęceni są do podejmowania autonomicznych posług w Kościele: lektora, akolity i katechisty. Paweł VI zachęcał do przywrócenia we współczesnym Kościele tej zagubionej z czasem szlachtetnej Tradycji. Aż do pontyfikatu Franciszka posługi te były zastrzeżone tylko dla mężczyzn. Obecnie są do nich dopuszczone także kobiety. Posługa katechisty różni się od nauczania religii w szkole i od apostołatu świeckich. Zadaniem katechistów jest „pierwsze głoszenie”, przygotowanie wierzących do przyjęcia sakramentów, przepowiadanie katechetyczne oraz formacja stała wierzących. Świeccy nie mogą głosić homilii podczas mszy świętej, ale poza tym mogą współpracować z wyświęconymi w podejmowaniu zadań duszpasterskich. Właściwym miejscem ich posługi jest parafia.

Słowa kluczowe: apostołat, katechista, świeccy, przepowiadanie

Abstract

Promotion of the Lay Faithful to the Ministry of Preaching

Since apostolic times, lay people have cooperated in various ways with representatives of the hierarchy in different forms of preaching. Since the fifth century, there has been a clear reservation of preaching for ordained ministers. From the beginning of the nineteenth century, clergy encouraged lay people to participate in the lay apostolate. Now, especially after the Second Vatican Council, lay people are encouraged to undertake autonomous ministries in the Church: lector, acolyte and catechist. Paul VI encouraged the restoration of this noble Tradition in the contemporary Church. Until Francis, these ministries were reserved only to men. Currently, women are also admitted to them. The ministry of a catechist differs from teaching religion at school and from the apostolate of the laity. The task of catechists is “the first proclamation”, the preparation of believers to receive the sacraments, catechetical preaching and the ongoing formation of believers. Lay people cannot preach the homily at Mass, but may collaborate with the ordained in their pastoral work. The proper place of their ministry is the parish.

Keywords: Apostolate, Catechist, Laity, Preaching

Żyjemy w czasach postępującej sekularyzacji i dechrystianizacji¹. Niemal trzydzieści lat po Soborze Watykańskim II Jan Paweł II dostrzegł, że „liczba tych ludzi, którzy nie znają Chrystusa i nie należą do Kościoła, stale wrasta, a od zakończenia soboru niemal się podwoiła”². Owszem, prawdą jest, że nieustannie rośnie liczba chrześcijan, w tym katolików na świecie, ale ów wzrost nie jest proporcjonalny do przyrostu ludności na świecie. Liczba ludności na świecie podwoiła się z trzech miliardów w 1959 roku do sześciu miliardów w 1999 roku. Obecnie, na początku 2022 roku, populacja ludzka na świecie wynosi 7,93 mld³. Według danych agencji „Fides”, pod koniec 2019 roku było na świecie 1 mld 344 mln 403 tys. katolików, co oznacza wzrost o 15 mln 410 tys. w stosunku do roku poprzedzającego. W tym czasie liczba ludności na świecie wzrosła o 81 mln 383 tysięcy⁴.

Fakt, że wciąż rośnie na świecie liczba ludzi, którzy nie znają Jezusa Chrystusa motywuje współczesnych papieży do podejmowania inicjatyw służących proklamacji słowa Bożego. Już święty Paweł pisał do Rzymian, że „wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10, 17). Trawestując te słowa, Jan Paweł II podkreślił więź słuchania z przepowiadaniem i stwierdził: „Wiara rodzi się z przepowiadania, a każda kościelna wspólnota bierze początek i życie z osobistej odpowiedzi każdego wiernego na to przepowiadanie”⁵.

Zarówno wspomniana rosnąca liczba ludzi nieznających Chrystusa i Jego Ewangelii, jak też fakt, że nie brakuje znacznej liczby osób świeckich, którzy mają żywą wiarę i doświadczenie miłości Boga, którą chcą dzielić się z innymi – już przynajmniej te dwa fakty sprawiają, że ludzie

1 Zob. L. Szewczyk, *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice 2019, s. 43–275; T. J. Scirghi, *Longing to See Your Face: Preaching in a Secular Age*, Collegrave 2017.

2 Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, 3.

3 W 1960 roku było 3,021 mld ludzi; w 1990 roku — 5,264; w 2020 roku — 7,540 — *Ludność. Wzrost liczby ludności świata*, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ludnosc-Wzrost-liczby-ludnosci-swiatea;3723194.html> (02.02.2022); *World population*, <https://www.worldometers.info/> (05.03.2022).

4 *Ilu katolików jest na świecie? Ich liczba nadal rośnie!*, 28.12.2021, <https://pl.aleteia.org/2021/12/28/ilu-katolikow-jest-na-swiecie-ich-liczba-nadal-rośnie/> (02.02.2022); *Vatican — Catholic Church Statistics — 2021*, 21.10.2021, http://www.fides.org/en/news/71000-Vatican-Catholic-Church-Statistics_2021 (02.02.2022).

5 Jan Paweł II, *Redemptoris missio*, 44.

świeccy mogą i powinni mieć coraz większy udział w kościelnej posłudze słowa.

Zagadnienie aktualnej promocji wiernych świeckich do posługi słowa w Kościele przedstawimy, rozpoczynając od ukazania historycznej panoramy zagadnienia. Następnie omówimy stanowisko Soboru Watykańskiego II i posoborowych papieży Pawła VI, Jana Pawła II i Benedykta XVI wobec udziału świeckich w posłudze słowa, a na koniec inspiracje Franciszka dotyczące podjętego tematu.

1. Krótka historia udziału świeckich w kościelnej posłudze słowa

Posłannictwo Jezusa można streścić w Jego jednej wypowiedzi: „Muszę głosić Słowo Boże” (por. Łk 4, 43)⁶. Po to został posłany przez Ojca (por. Łk 4, 43). W tym samym celu Jezus ustanowił Kościół. Przed wniebowstąpieniem dał swoim uczniom polecenie: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody” (Mt 28, 19). Faktycznie, Kościół rozszerzał się dzięki głoszeniu Dobrej Nowiny Jezusa Chrystusa i ci, którzy „przyjęli jego naukę, zostali ochrzczeni [...] Pan zaś pomnażał codziennie tych, którzy dostępowali zbawienia” (Dz 2, 41. 47).

W dziele głoszenia osoby i orędzia Chrystusa od samego początku brali udział nie tylko apostołowie, ale też ludzie świeccy, w tym kobiety. Według ewangelisty Mateusza, sam zmartwychwstały Pan polecił im: „Idźcie i ogłoście moim braciom, aby poszli do Galilei; tam mnie zobaczą” (Mt 28, 10). Kobiety wypełniły zadanie przepowiadania Dobrej Nowiny. Ich słowa okazały się skuteczne, bo zostały przyjęte przez apostołów, którzy udali się do Galilei „tak jak im Jezus nakazał” (Mt 28, 16). Ze względu na swe zadanie kobiety przy grobie już w III wieku zyskały miano „Apostołek Apostołów”⁷.

Innym ewangelicznym przykładem kobiety zaangażowanej w posługę słowa jest Samarytanka. Tak głęboko przeżyła fascynację Jezusem

6 Por. Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, 6.

7 Por. Y. W. Smith, *Hippolytus' Commentary on the Song of Songs in Social and Critical Context*, Fort Worth 2009, s. 356.

i odkryciem w Nim Mesjasza, że stała się skuteczną zwiastunką Dobrej Nowiny w swoim otoczeniu (por. J 4, 42)⁸.

W kościelną misję posługi słowa włączone były też pary małżeńskie, o czym świadczy działalność Pryski i jej męża, Akwili, którzy należeli do pierwszych chrześcijan w Rzymie, skąd doświadczyli wygnania w 49 roku za panowania Klaudiusza. Potem współpracowali z Pawłem Apostołem (por. Dz 18, 2–3). Następnie działali w Efezie (1 Kor 16, 19), gdzie spotkali Apollosa, który znał tylko chrzest Janowy (Dz 18, 25): „przyjęli go i dokładniej mu wytłumaczyli drogę Boga” (Dz 18, 26).

W II wieku posługę słowa jako świecki katechista podejmował św. Justyn Męczennik (ok. 100–ok. 165), który prowadził szkołę katechetyczną w Rzymie. Innym sławnym katechistą starożytnego Kościoła był Orygenes (ok. 185–254). Dzięki znakomitemu wykształceniu i przykładowemu chrześcijańskiemu życiu, już w wieku osiemnastu lat prowadził szkołę katechetyczną w Aleksandrii⁹.

W dokumencie Konstytucje apostołskie z IV wieku akcentuje się powszechne kapłaństwo wiernych¹⁰ i omawia się wzajemną relację świeckich i duchownych, podkreślając, że ci pierwsi są współpracownikami drugich i w nauczaniu są im podporządkowani jak samemu Chrystusowi¹¹.

Z V wieku zachował się wyraźny zakaz przywłaszczania sobie przez świeckich prawa do przepowiadania. Sformułował go papież Leon Wielki w liście do biskupa Maximusa z lipca 453 roku:

Oprócz kapłanów Pańskich, nikt nie może przywłaszczać sobie prawa nauczania i przepowiadania, czy to zakonnik, czy świecki, szczytający się wykształceniem. Chociaż bowiem, słusznie należy pragnąć pouczenia wszystkich synów Kościoła w tym, co sprawiedliwe i święte, nikt poza pełniącymi urząd kapłański, nie ma prawa przypisywać sobie rangi kaznodziei¹².

8 Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, 46.

9 W. Brandmüller, *Laien auf der Kanzel. Ein Gegenwartsproblem im Licht der Kirchengeschichte*, „Theologie und Glaube” 63 (1973), s. 321–342.

10 Konstytucje apostołskie, II, 26, 1, w: *Konstytucje apostołskie*, oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 43* (Synody i Kolekcje Praw, 2).

11 *Konstytucje apostołskie*, II, 20, 1–2, s. 30*; por. M. Radej, *Istotne problemy kaznodziejskie*, Kraków 2013, s. 62.

12 Leon Wielki, *Letters*, 119, transl. E. Hund, New York, 1957, s. 207–208.

Interesującą kwestię dotyczącą tego listu papieża Leona Wielkiego podejmuje William Skudlarek¹³. Stwierdza, że w owym czasie kładziono nacisk zarówno na odpowiednie wykształcenie, jak i mandat biskupi do nauczania oraz, że list papieski zawiera zakaz skierowany względem tych, którzy sami uzurpują sobie prawo do przepowiadania. Taka interpretacja pozostawia przynajmniej możliwość nadawania przez kompetentne autorytety prawa do przepowiadania przez zakonników i świeckich. Interpretację tę potwierdzają *Dawne Statuty Kościoła* (łac. *Statuta ecclesiae antiqua*) zawierające usystematyzowany zbiór praw z 2 połowy V wieku. Nie wykluczają one świeckich z posługi słowa. Zaznaczają jednak, że taka posługa wymaga pozwolenia duchownych odpowiedzialnych za tę posługę w Kościele: „Świecki w obecności duchownych niech nie śmie nauczać, chyba że za ich zezwoleniem”¹⁴. Zdaniem Jana Kracika, począwszy od V wieku działalność apostołską i katechetyczną wiernych świeckich zaczęła ulegać zawężeniu, aczkolwiek z różną intensywnością w różnych regionach rzymskiego cesarstwa. Wszelako świeccy wciąż uczestniczyli w kościelnej posłudze słowa, najczęściej przygotowując kandydatów do chrztu i rozdzielając Komunię Świętą¹⁵.

Kwestia głoszenia słowa przez świeckich na mocy chrztu doszła do głosu w średniowieczu za sprawą działalności kupca Piotra Valdo (ok. 1140—ok. 1217) i skupionej wokół niego grupy „ubogich z Lyonu”. Zaniepokoił oni lokalną hierarchię swoją działalnością kaznodziejską podejmowaną wbrew zakazom miejscowego biskupa. Uważali, że w tym przypadku, bardziej należy słuchać Boga niż ludzi (por. Dz 4, 19). Udali się do papieża Aleksandra III (zm. 1181), który przyjął ich życzliwie, ale nie zgodził się na to, by świeccy głosili kazania bez pozwolenia lokalnych władz kościelnych. Obradujący w marcu 1179 roku Sobór Laterański III, w czasie trzech sesji, dnia 5, 14 i 19 marca, dyskutował o waldensach. Przybyłych na sobór waldensów poddano egzaminowi ze znajomości prawd wiary i ujawniono ich ignorancję. Ten sam sobór w kanonie

13 W. F. Skudlarek, *Assertion without Knowledge? The Lay Preaching Controversy of the High Middle Ages*, Princeton 1976.

14 *Dawne Statuty Kościoła*, 38 (XCVIII), w: *Dokumenty synodów od 431 do 504 roku*, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2011, s. 266* (Synody i Kolekcje Praw, 6).

15 J. Kracik, *Prawo do przepowiadania w dziejach Kościoła*, w: *Sługa Słowa*, red. W. Przyczyzna, Kraków 1997, s. 39.

XXVII potępił działalność katarów¹⁶. Sobór Laterański III nie uznał waldensów za heretyków. Dopiero później, ponieważ nadal zarówno mężczyźni, jak i kobiety nauczali bez pozwolenia duchownych, a nawet wbrew ich zakazom, arcybiskup Lyonu ekskomunikował waldensów w 1182 roku, a papież Lucjusz III (zm. 1185) potępił ich, jako niebezpieczną sektę, a przeciw dalekim od prawowierności katarom, działającym w południowej Francji, z inspiracji soboru, ogłoszono krucjatę¹⁷.

Omawiany sobór odegrał znaczącą rolę w kwestii kościelnego nauczania przez świeckich albowiem zarządził, aby w każdym kościele katedralnym utworzone zostało specjalne beneficjum dla nauczycieli. W zapisie kanonu XVIII jest wymóg, „ażeby przełożeni zapewniali konieczne potrzeby nauczycielom szkół”¹⁸.

Decyzja ta podkreślała konieczność odpowiedniego wykształcenia. Brała w obronę świeckich nauczycieli i zapewniała im wsparcie. Miała ona w przyszłości wpływ na tworzenie pierwszych uniwersytetów¹⁹. Uczestnicy Soboru Laterańskiego IV, który począwszy od 11 listopada 1215 roku obradował przez trzy tygodnie, ubolewali, że w wielu kościołach rozporządzenia soboru z 1179 roku nie zostało wprowadzone w życie²⁰. W związku z tym ponowili i rozszerzyli polecenie: „pragnąc nadać mocy wspomnianej normie— dodajemy, że nie tylko w każdym kościele katedralnym, ale także w innych posiadających wystarczające środki, przełożony powinien powołać odpowiedniego nauczyciela”²¹.

Do kwestii przepowiadania przez świeckich powrócił Sobór Trydencki (1545–1563). W kontekście polemik z nauczaniem reformatorów, pod-

16 Sobór Laterański III, 27, w: Dokumenty Soborów Powszechnych (869–1312), oprac. A. Baron, H. Pietras, t. 2, Kraków 2002, s. 203–207 (Źródła Myśli Teologicznej, 26).

17 J. Kracik, Prawo do przepowiadania w dziejach Kościoła, s. 41–42. Jako pierwszy papież w historii Franciszek złożył wizytę w świątyni waldensów w Turynie i prosił o przebaczenie za niechrześcijańską i nieludzką postawę okazaną im przez katolików w minionych wiekach. Obecnie waldensi liczą 45 tysięcy. Członkowie działają głównie we Włoszech, Argentynie i Urugwaju — Staff Reporter, Pope Francis asks Waldensian Christians to forgive the Church, 22.06.2015, <https://catholicherald.co.uk/pope-francis-asks-waldensian-christians-to-forgive-the-church/> (02.02.2022).

18 Sobór Laterański III, 18, w: Dokumenty Soborów Powszechnych (869–1312), t. 2, s. 193–195.

19 Por. M. Radej, Istotne problemy kaznodziejskie, Kraków 2013, s. 69.

20 „w wielu kościołach w ogóle się do tego rozporządzenia nie zastosowano” — Sobór Laterański IV, 11, 2, w: Dokumenty Soborów Powszechnych (869–1312), t. 2, s. 247.

21 Sobór Laterański IV, 11, 2, w: Dokumenty Soborów Powszechnych (869–1312), t. 2, s. 247.

czas XXIII sesji, 15 lipca 1563 roku, sobór stwierdził: „Gdyby ktoś mówił, że [...] ci, którzy nie zostali ważnie wyświęceni i posłani przez władzę kościelną i kanoniczną, ale przychodzą skądinąd, są prawomocnymi sługami słowa i sakramentów – niech będzie wyklęty”²². Tymi słowami sobór nie potępił tych, którzy podejmowali posługę słowa, ale tych, którzy czyniliby to bez misji kanonicznej, czyli bez posłannictwa udzielonego przez władzę kościelną i kanoniczną.

Zmiana w rozumieniu roli świeckich w Kościele wymuszona została rewolucją francuską, której skutkiem były prześladowania duchowieństwa pod koniec XVIII i na początku XIX wieku. W celu obrony wiary katolicy świeccy przystąpili do zakładania zrzeszeń, mających na celu obronę wiary. Jednym z nich było Stowarzyszenie Katolickiej Młodzieży we Włoszech zatwierdzone przez papieża Piusa IX (pontyfikat w latach 1846–1878). Stowarzyszenie to postrzegane jest jako początek „Akcji Katolickiej”²³.

Samemu terminu „Akcja Katolicka” pierwszy raz użył Pius X w motu proprio z 1903 roku, nazywając nim wszelką działalność apostołską katolików²⁴. W encyklice *Il fermo proposito* (11.06.1905) Pius X podał teologiczne i organizacyjne zasady działalności katolików w „Akcji Katolickiej”. Uznał, że dążenie „Akcji Katolickiej” do odnowienia wszystkiego w Chrystusie stanowi prawdziwy apostołat, który jest owocny tylko wtedy, gdy uczestnik tego apostołatu jest zjednoczony z Chrystusem²⁵.

Pius XI w encyklice *Ubi arcano* (23.12.1922) kontynuował wsparcie „Akcji Katolickiej” we Włoszech i proponował rozszerzenie jej na wszystkie kraje katolickie. W 1923 roku Pius XI zatwierdził jej włoski statut i ten moment uznaje się za oficjalną datę powstania „Akcji Katolickiej”. Pod wpływem inicjatywy papieża episkopaty różnych krajów, w tym również Polski, uznały w 1926 roku istniejące w swych krajach organizacje katolickie za „Akcję Katolicką”. Dnia 24 stycznia 1932 roku Pius XI za prekursora tego ruchu został uznany św. Wincentego Pallottiego (1795–1850),

22 Dokumenty Soborów Powszechnych (1511–1870), oprac. A. Baron, H. Pietras, t. 4, Kraków 2004, s. 685–687 (Źródła Myśli Teologicznej, 33).

23 W. Seremak, *Akcja Katolicka*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 42.

24 Por. W. Seremak, *Akcja Katolicka*, s. 43.

25 Pius X, *Il fermo proposito*, 11.06.1905, 11; https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_11061905_il-fermo-proposito.html (02.02.2022).

założyciela Zjednoczenia i Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego, który budził u wiernych świeckich świadomość, że są powołani do apostołstwa i popierał współpracę duchownych i świeckich na rzecz ożywiania wiary²⁶.

Nowy rozdział Urzędu Nauczycielskiego Kościoła w odniesieniu do zaangażowania świeckich katolików w misję Kościoła i do przepowiadania przez świeckich został otworzony przez Sobór Watykański II, podczas którego nie rzucono anatem, ale poszukiwano pozytywnego podejścia do świata. Sobór ten uznał wielką rolę wiernych świeckich w posłannictwie Kościoła. Poświęcił im osobny dokument, Dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* (10.11.1965). Znajduje się w nim uznanie dla „Akcji Katolickiej” rozumianej, jako wspólna nazwa dla różnych stowarzyszeń świeckich zaangażowanych w apostołat hierarchiczny²⁷. Soborowy dekret wymienił cztery podstawowe cechy zorganizowanego apostołatu świeckich:

1. Jego bezpośrednim celem jest ewangelizacja i uświęcania ludzi oraz formowanie ich sumienia, by różne społeczności i środowiska były przepojone duchem ewangelicznym;
2. Współpraca z hierarchią, a zarazem kierownictwo w organizacjach katolickich;
3. Wzajemna współpraca, by spotęgować skuteczność apostołstwa;
4. Podejmowanie działań pod zwierzchnim kierownictwem hierarchii, „która może nawet zatwierdzić tę współpracę przez wyraźne udzielenie im mandatu”²⁸.

Soborowy dekret *Apostolicam actuositatem* mówi wprost o możliwości powierzenia świeckim głoszenia nauki chrześcijańskiej:

Zdarza się wreszcie, że hierarchia porucza świeckim pewne zadania, które łączą się bliżej z obowiązkami pasterzy, jak np. głoszenie nauki chrześcijańskiej, funkcje w pewnych czynnościach liturgicznych, opieka duszpasterska. Z tytułu

²⁶ Za początek Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego, założonego w Rzymie, uznaje się datę 4 kwietnia 1835 roku — por. W. Seremak, *Akcja Katolicka*, s. 40.

²⁷ Por. Sobór Watykański II, *Apostolicam actuositatem*, 20.

²⁸ Sobór Watykański II, *Apostolicam actuositatem*, 20.

tej misji świeccy w wykonywaniu zadania podlegają całkowicie kierownictwu władzy kościelnej²⁹.

Wierni świeccy, podobnie jak duchowni, mają prawo i obowiązek apostołowania i budowania Kościoła; „na podstawie misji otrzymanej od hierarchii są jej przedstawicielami w swej działalności duszpasterkiej”³⁰.

2. Stanowisko posoborowych papieży wobec udziału świeckich w posłudze słowa

Nauczanie soborowe było powoli implementowane przez papieży. Podkreślali oni możliwość i potrzebę angażowania wiernych świeckich w posługę słowa, ale też wyznaczali granice tego zaangażowania. Warto pamiętać, że papieże Paweł VI, Jan Paweł II i Benedykt XVI, byli – w różnym charakterze – uczestnikami obrad Soboru Watykańskiego II.

Paweł VI³¹ przypomniał, że w Kościele pierwotnym znane były posługi świeckich, które warto przywrócić we współczesnym Kościele:

jak np. katechistów, przewodników nabożeństw, kierowników śpiewu, chrześcijan oddanych głoszeniu Słowa Bożego albo służeniu braciom potrzebującym, przełożonych małych wspólnot, animatorów apostolskich i innych tego rodzaju. Są one jak najbardziej korzystne w zakładaniu Kościoła, ożywianiu go i powiększaniu, a także mogą sprawić, że będzie on bardziej promieniował wokoło i dotrze do tych, którzy stoją z daleka. Nasze szczególne uznanie wyrażamy tym wszystkim świeckim, którzy przystają na poświęcenie części swego czasu i sił, a nawet całego życia na rzecz świętych misji³².

Paweł VI wymienił szczegółowo obszary, w których wierni świeccy mogą i powinni okazać swoje zaangażowanie:

29 Sobór Watykański II, *Apostolicam actuositatem*, 24.

30 Sobór Watykański II, *Apostolicam actuositatem*, 25.

31 Paweł VI, *Evangelii nuntiandii*, 70–71.

32 Paweł VI, *Evangelii nuntiandii*, 73.

Polem właściwym dla ich ewangelizacyjnej aktywności jest szeroka i bardzo złożona dziedzina polityki, życia społecznego, gospodarki; dalej, dziedzina kultury, nauki i sztuki, stosunków międzynarodowych, środków przekazu społecznego; do tego dochodzą niektóre dziedziny szczególnie otwarte na ewangelizację, jak miłość, rodzina, wychowanie dzieci i młodzieży, praca zawodowa, cierpienia ludzkie³³.

Jan Paweł II kontynuował nauczanie swojego poprzednika. Napisał adhortację o powołaniu i misji świeckich w Kościele i w świecie. Dwadzieścia lat po Soborze Watykańskim II w *Christifideles laici* nawiązał do adhortacji *Evangelii nuntiandi* Pawła VI, „która w dużej mierze pobudziła świeckich do różnorodnych form współpracy w życiu i ewangelizacyjnej misji Kościoła”³⁴. Ponadto Jan Paweł II zwrócił uwagę na fakt, że posługi lektoratu i akolitu były przed długie wieki traktowane w Kościele łacińskim jedynie jako etapy do kapłaństwa urzędowego. Na mocy motu proprio Pawła VI *Ministeria quaedam* (17.08.1972) stały się one autonomiczne i mogą być powierzane świeckim, ale – jak zaznaczył Jan Paweł II – tylko mężczyznom i powołał się przy tym na kan. 230 § 1 Kodeksu prawa kanonicznego³⁵. W § 3 tego samego kanonu jest mowa o tym, że

z braku szafarzy, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu, a także rozdzielać Komunię świętą, zgodnie z przepisami prawa³⁶.

Jako argument przemawiający za dopuszczeniem świeckich do zastępczego spełniania niektórych obowiązków podany został brak szafarzy. Jan Paweł II kład nacisk na wyraźne rozróżnienie między kapłań-

³³ Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*, 70.

³⁴ Jan Paweł II, *Christifideles laici*, 23.

³⁵ Kodeks prawa kanonicznego, Poznań 1984, s. 115. „Mężczyźni świeccy, posiadający wiek i przymioty ustalone zarządzeniem Konferencji Episkopatu, mogą być na stałe przyjęci, przepisany obrzędem liturgicznym, do posługi lektora i akolity, udzielenie jednak tych posług nie daje im prawa do utrzymania czy wynagrodzenia ze strony Kościoła” (Kodeks prawa kanonicznego, kan. 230 § 1).

³⁶ Kodeks prawa kanonicznego, kan. 230 § 3.

stwem urzędowym i kapłaństwem powszechnym, a w związku z tym między posługami, wywodzącymi się ze święceń kapłańskich, a tymi, które są spełniane na mocy chrztu i bierzmowania³⁷.

Mażąc do czynienia z niewłaściwymi interpretacjami nauczania Soboru Watykańskiego II, Jan Paweł II przestrzegał przed „klerykalizacją świeckich”. Przyjmując w Rzymie biskupów z zachodniej części Brazylii, przestrzegał ich przed „pomieszaniem funkcji”, wynikającym z błędnych interpretacji teologicznych. Przyznał, że odnowa soborowa zmierzała do ożywienia aktywnego udziału wiernych świeckich w liturgii. Jednak w latach następujących po soborze doszło w praktyce duszpasterskiej do pomieszania funkcji w odniesieniu do posługi kapłańskiej i roli świeckich, którą arbitralnie rozszerzono. Za symptomy zamętu Jan Paweł II uznał bezkrytyczne odmawianie Modlitwy eucharystycznej przez wiernych uczestniczących w liturgii, „homilie wygłaszane przez świeckich” i „rozdawanie Komunii przez świeckich”. Papież uznał te praktyki za poważne nadużycia, które często miały swój początek w błędach doktrynalnych, zwłaszcza w odniesieniu do natury liturgii, powszechnego kapłaństwa chrześcijan, powołania i misji świeckich, a także w odniesieniu do posługi kapłańskiej. Uznając, że liturgia jest czynnością całego Kościoła, zaznaczył jednocześnie, że nie każdy ma tę samą funkcję, ponieważ nie każdy w taki sam sposób uczestniczy w kapłaństwie Chrystusa. Natomiast gdy chodzi o niektóre zadania duszpasterskie spełniane poza liturgią, Jan Paweł II potwierdził, że wierni świeccy, mogą wykonywać niektóre z nich, o ile zostaną do tego wyraźnie wyznaczeni przez swoich proboszczów, wyswięconych zgodnie z przepisami prawa kanonicznego³⁸.

Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini* (30.9.2010) przypomniał, że posługa (łac. *munus*) lektora podczas celebracji liturgicznej w rycie łacińskim jest ministerium świeckich³⁹. Promował także biblijną formację świeckich, by rozumieli słowo Boże, żyli nim i je głósili⁴⁰. Po-

37 Jan Paweł II, *Christifideles laici*, 23.

38 John Paul II Warns Against Trend to „Clericalize the Laity”. *Laments Confusion About Roles During the Liturgy*, Castel Gandolfo, 23.09.2002, <https://kwtraditionalcatholic.blogspot.com/2012/08/john-paul-ii-warns-against-trend-to.html?m=0> (30.09.2021).

39 Benedykt XVI, *Verbum Domini*, 58.

40 Por. Benedykt XVI, *Verbum Domini*, 75, 84.

dobnie jak jego poprzednik, również Benedykt XVI akcentował fakt, że specyficznym dla ich zaangażowania w szerzenie Ewangelii są różne środowiska życia codziennego, takie jak praca, szkoła, rodzina, pole wychowania. Podstawową zaś formą ewangelizacji jest „świadome życie chrześcijańskie, pozwalające «uzasadnić nadzieję», która jest w nas (por. 1 P 3, 15)”⁴¹.

3. Inicjatywy za pontyfikatu Franciszka

Nowe inicjatywy w zakresie omawianego tematu podjął Franciszek w motu proprio *Spiritus Domini* (10.01.2021), w którym zmienił brzmienie pierwszego paragrafu kanonu 230 prawa kanonicznego. Zamiast „mężczyźni świeccy” został wprowadzony termin „osoby świeckie”. Po tej zmianie wspomniany paragraf brzmi następująco:

Osoby świeckie, posiadające wiek i przymioty ustalone zarządzeniem Konferencji Episkopatu, mogą być na stałe przyjęte, przepisany obrzędem liturgicznym, do posługi lektoratu i akolitu, udzielenie jednak tych posług nie daje im prawa do utrzymania czy wynagrodzenia ze strony Kościoła (*Kodeks prawa kanonicznego*, kan. 230 § 1).

Zmiana ta sprawiła, że obecnie na stałe posługę lektorów i akolitów mogą pełnić kobiety. Jest to konsekwencja odczytania zmian dokonanych przez Pawła VI w jego motu proprio *Ministeria quaedam*, które to uznało wymienione posługi jako autonomiczne, a nie jako etap do przyjęcia sakramentu święceń. Tak więc kobiety mogą być na stałe ustanowione przez biskupa do posług liturgicznych: przygotowywania ołtarza, naczyń liturgicznych, dokonywania ich puryfikacji po komunii; wystawiania i chowania Najświętszego Sakramentu, ale bez udzielania błogosławieństwa; zanoszenia Najświętszego Sakramentu do chorych. Podczas mszy świętej może nieść krzyż procesyjny, podawać księgi kapłanowi i diakonowi; pod nieobecność diakona może rozkładać na ołtarzu korporał, puryfikaterz, kielich i mszał, a także pomagać kapłanowi podczas przyjmowania darów przynoszonych w procesji z darami. Po-

⁴¹ Benedykt XVI, *Verbum Domini*, 84.

daje też kapłanowi chleb, wino i wodę, kadzielnicę oraz asystuje przy okadzeniach i okadza kapłana. Pełna troska o Ciało Chrystusa oznacza zarówno największą cześć okazywaną Eucharystii, jak też wiernym, zwłaszcza chorym i ubogim, którzy tworzą mistyczne Ciało Chrystusa.

Franciszek uargumentował dokonaną zmianę rozwojem doktrynalnym, to znaczy lepszym rozumieniem tego, że posługi lektoratu i akolitu nie są związane z sakramentem święceń, ale

zostały ustanowione w Kościele i powierzone przez niesakramentalny obrzęd liturgiczny poszczególnym wiernym, na mocy szczególnej formy sprawowania kapłaństwa chrzcielnego oraz celem wsparcia ściśle określonej posługi biskupów, prezbiterów i diakonów⁴².

Zdaniem Franciszka, takiej decyzji wymagają współczesne czasy, a ponadto możliwość powierzania takich świeckich posług zarówno mężczyznom, jak i kobietom została już domyślnie przewidziana w kan. 230 §2 kodeksu⁴³.

Logiczną konsekwencją dopuszczenia kobiet do posług kościelnych, zarezerwowanych wcześniej tylko dla mężczyzn, był kolejny list motu proprio *Antiquum ministerium* (10.05.2021), mocą którego papież ustanowił posługę katechisty⁴⁴. Decyzje dotyczące posług świeckich poprzedził jeszcze inny list motu proprio Franciszka, to jest *Aperuit illis* (30.9.2019), którym ustanowił w całym Kościele III niedzielę zwykłą w ciągu roku „Niedzielą Słowa Bożego”⁴⁵, a jednocześnie anonsował potrzebę przygotowania

wybranych wiernych, poprzez odpowiednią formację, do bycia prawdziwymi głosicielami Słowa, tak jak to się już dokonuje w przypadku akolitów lub nadzwyczajnych szafarzy Eucharystii⁴⁶.

42 Franciszek, *Spiritus Domini*.

43 „Świeccy mogą być czasowo wyznaczeni do pełnienia funkcji lektora w czynnościach liturgicznych, podobnie wszyscy świeccy mogą wykonywać funkcje komentatora, kantora lub inne, zgodnie z przepisami prawa” (Kodeks prawa kanonicznego, kan. 230 § 2). Por. Franciszek, *Spiritus Domini*.

44 Franciszek, *Antiquum ministerium*.

45 Franciszek, *Aperuit illis*, 3.

46 Franciszek, *Aperuit illis*, 3.

Dostrzeżenie tej potrzeby zaowocowało decyzją papieża o ustanowieniu posługi katechisty mocą listu *Antiquum ministerium*. Franciszek zechciał, aby istniała w Kościele taka posługa, pełniona przez wiernych świeckich na rzecz Kościoła lokalnego, podkreślona przez specjalny ryt ustanowienia posługi świeckiego katechisty⁴⁷. Papież nawiązał do tradycji charyzmatycznej Nowego Testamentu, w której wiele osób świeckich zaangażowanych było w misję ewangelizacyjną Kościoła i uznał, że współcześnie również jest taka potrzeba⁴⁸. Z kolei w nawiązaniu do Soboru Watykańskiego II Franciszek podkreślił „wagę zaangażowania świeckich w dzieło ewangelizacyjne”⁴⁹. Przypomniał słowa soborowego dekretu *Ad gentes*, wyrażające uznanie i pochwałę katechistów, mężczyzn i kobiet, którzy zaangażowali się w rozszerzanie wiary i Kościoła: „W naszych czasach, kiedy odczuwa się brak kapłanów do głoszenia Ewangelii tak licznym wiernym i do wykonywania posługi duszpasterskiej, urząd katechistów posiada szczególne znaczenie”⁵⁰. Potrzebę ustanowienia świeckich katechetów Franciszek uzasadnił odnowioną świadomością ewangelizacji w obecnych czasach⁵¹.

Dokument *Antiquum ministerium*, umieszczony na oficjalnej stronie Watykanu w przekładzie na język polski nastręcza pewnego kłopotu terminologicznego. Trzykrotnie jest w nim zastosowany termin „katechista” i to za każdym razem w cytatach z wcześniej wydanych dokumentów Stolicy Apostolskiej, to jest z adhortacji Pawła VI *Evangelii nuntiandi* (73) i dwukrotnie z soborowego dekretu *Ad gentes* (17). Poza tym 19 razy użyty został termin „katecheta”. W innych wersjach językowych nie ma takiego rozróżnienia: jest tylko termin „katechista”⁵². Podczas 391. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, które odbyło się w dniach 14–15 marca 2022 roku w Warszawie, biskupi ustalili, że posługa wprowadzona, czy też – precyzyjniej – przywrócona przez Fran-

47 Por. Franciszek, *Antiquum ministerium*, 8.

48 Por. Franciszek, *Antiquum ministerium*, 2.

49 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 4.

50 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 4; por. Sobór Watykański II, *Ad gentes*, 17.

51 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 5; por. Franciszek, *Evangelii gaudium*, 163–168.

52 Franciszek, *Antiquum ministerium*.

ciszka, będzie w języku polskim określana mianem „katechisty”, a nie „katechety”⁵³.

Co ważne, papież odróżnił posługę katechisty od apostołatu laikatu posiadającego walor świecki i polegającego na zajmowaniu się sprawami świeckimi po myśli Bożej. Apostolat taki, jest już od dłuższego czasu uznawany i promowany, zwłaszcza od papieża Piusa IX⁵⁴. Natomiast przed katechistą Franciszek stawia wiele zadań w szeroko pojętej posłudze słowa. Należy do nich „pierwsze głoszenie”, czyli głoszenie kerygmaticzne albo misyjne, skierowane głównie do osób, które nie słyssały Dobrej Nowiny Jezusa Chrystusa bądź też do ochrzczonych, którzy z czasem stracili więź z Kościołem. Zadaniem katechistów jest też przepowiadanie mistagogiczne, przygotowujące do przyjęcia sakramentów, zwłaszcza inicjacji chrześcijańskiej. I wreszcie do zadań katechistów należy przepowiadanie didaskalijskie, katechetyczne albo też formacja stała tych, którzy uwierzyli i pragną wzrostu w wierze⁵⁵.

Choć katechista jest ustanawiany do udziału w nauczycielskim zadaniu Kościoła, jego posługa jest inna niż nauczyciela religii w szkole. W zamyśle Franciszka katechista jest „powołany przede wszystkim po to, by wyrazić swoje kompetencje w posłudze duszpasterskiej przekazywania wiary”⁵⁶, a więc bardziej w realiach parafialnych niż szkolnych.

Katechista uczestniczy w funkcji nauczyciela, która znana jest już od czasów apostołskich (por. 1 Kor 12, 28–31; Ga 6, 6); przemawia w imieniu Kościoła⁵⁷. Pełni jednak swoją misję „w pełnej formie świeckiej, bez wpadania w jakikolwiek wyraz klerykalizacji”. Zadaniem katechistów nie jest wchodzenie w rolę osób wyświęconych, ale współdziałanie z nimi z uznaniem autorytetu biskupa i proboszcza. Ci ostatni są bowiem odpowiedzialni z urzędu za duszpasterstwo odpowiednio do sytuacji w diecezji i w parafii. Od katechistów

53 Sprawy liturgiczne w czasie zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, 1, <https://opoka.news/sprawy-liturgiczne-w-czasie-zebrania-plenarnego-konferencji-episkopatu-polski> (16.03.2022).

54 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 6; por. Sobór Watykański II, *Lumen gentium*, 31.

55 Por. Franciszek, *Antiquum ministerium*, 6.

56 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 6.

57 Por. Franciszek, *Antiquum ministerium*, 1, 6.

wymaga się, aby były to osoby wiernie współpracujące z prezbiterami oraz diakonami, dyspozycyjne do wykonywania posługi tam, gdzie jest to konieczne, i inspirowane przez prawdziwy zapał apostołski⁵⁸.

Do zadań biskupa należy rozeznanie potrzeby powoływania katechistów, których posługa jest „stałą służbą na rzecz Kościoła lokalnego”⁵⁹. Powoływani do niej, podobnie jak do posługi lektora czy akolity, mogą być tak mężczyźni, jak i kobiety. Cechami, jakimi powinni się odznaczać jest dojrzałość ludzka, głęboka wiara, kompetencje społeczne wyrażone aktywnością w życiu wspólnoty chrześcijańskiej, a także odpowiednia formacja biblijna, teologiczna, duszpasterska⁶⁰. Ważne są też umiejętności w zakresie komunikacji międzyludzkiej i prowadzenia małych grup, a także współpracy z duchownymi. Katechiści potrzebują odpowiedniego przygotowania przeprowadzonego zwłaszcza przez teologów pastoralistów, katechetów i homiletów, aby ich wiedza teologiczna była ukierunkowana praktycznie, duszpastersko.

Kilka miesięcy po publikacji papieskiego listu *Antiquum ministerium*, Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów wydała *Obrzęd ustanowienia katechistów*⁶¹. Obejmuje on trzy części, w których znajdują się kolejno: (1) Obrzęd ustanowienia katechisty podczas mszy świętej; (2) Obrzęd ustanowienia katechisty podczas celebracji słowa Bożego; (3) Czytania biblijne przewidziane podczas celebracji tego obrzędu. W czasie wspomnianego już 391. zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski przyjęto tłumaczenie na język polski *Obrzęd ustanowienia katechisty* i skierowano je do Watykanu w celu uzyskania wymaganego „recognitio”, czyli zgody Stolicy Apostolskiej⁶².

58 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 8.

59 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 8.

60 Franciszek, *Antiquum ministerium*, 8.

61 Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, Pontificale romanum ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum Francisci pp. Cura recognitum. De institutione catechistarum, Prot. N. 627/21, Citta del Vaticano 2021, https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccdds/documents/rc_con_ccdds_doc_20211203_decreto-rito-istituzione-catechisti_la.html (02.02.2022).

62 Dnia 12 grudnia 2021 roku wszedł w życie dekret Konferencji Episkopatu Polski dotyczący wieku i przymiotów kandydatów i kandydatek do stałego lektoratu i akolitu. Osoby te mają mieć ukończony dwudziesty piąty rok życia. Powinni odznaczać

4. Podsumowanie

Podsumowując przeprowadzone badania, można stwierdzić, że istnieje możliwość i potrzeba angażowania wiernych świeckich w kościelną posługę słowa. Jak wykazano, już w czasach apostołskich świeccy współpracowali z przedstawicielami hierarchii kościelnej w posłudze słowa. Po długim okresie rezerwowania przepowiadania dla osób wyświęconych duchowni zachęcali osoby świeckie najpierw do apostołatu świeckiego. Z czasem pojawiła się potrzeba angażowania ich wprost do przepowiadania. Wskutek odnowy przeprowadzonej przez Sobór Watykański II odkryto, że posługi lektora, akolity nie są tylko stopniami dla osób przygotowujących się do przyjęcia sakramentu święceń, ale autonomicznymi posługami w Kościele, właściwymi dla wiernych świeckich. Najpierw dopuszczono do niej tylko mężczyzn. Potem, za pontyfikatu Franciszka, również kobiety. Ostatnią przywróconą posługą świeckich kobiet i mężczyzn jest posługa katechisty. Różni się ona od nauczania religii w szkole i od apostołatu świeckich polegającego przede wszystkim na świadectwie chrześcijańskiego życia pośród codziennych zajęć.

Świeccy nie mogą głosić homilii podczas mszy świętej, ale poza tym mogą współpracować z osobami wyświęconymi w głoszeniu misyjnym, które wprowadza w kerygmat; przepowiadać słowo Boże i nauczać w imieniu Kościoła, przygotowując chętnych w szczególności do sakramentów inicjacji chrześcijańskiej; mogą też uczestniczyć w stałej formacji wiernych. Właściwym miejscem posługi katechistów jest parafia. Katechista jest więc włączany do grona współpracowników proboszcza.

się następującymi cechami: „wzorowym życiem moralnym, apostołskim oddaniem, bezinteresownością, szczerą pobożnością i gorliwym życiem sakramentalnym, szczególnym umiłowaniem Pisma Świętego i Eucharystii oraz duchem posłuszeństwa Kościołowi. Muszą oni posiadać także odpowiednie przymioty intelektualne, wystarczającą wiedzę o tej posłudze w Kościele, wyróżniać się solidnością w pracy oraz umiejętnością współpracy z innymi. Winni cieszyć się dobrą opinią i być akceptowani przez wiernych wspólnoty, do której należą i w której będą wypełniać powierzone im zadania. Do pełnienia swych zadań powinni być przygotowani przez odpowiednią formację” — Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wieku i przymiotów kandydatów do posługi stałego lektoratu i akolitu, niebędących kandydatami do święceń, 03.12.2021, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2021/12/Dekret-o-g%C3%B3lno-Akolici-i-lektorzy-DO-recognitio_20211202.pdf (02.02.2022). Takim samym cech należy oczekiwać od katechistów.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Verbum Domini*.
- Brandmüller W., *Laien auf der Kanzel. Ein Gegenwartsproblem im Licht der Kirchengeschichte*, „Theologie und Glaube” 63 (1973), s. 321–342.
- Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Pontificale romanum ex decreto sacrosancti œcumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli Pp. VI promulgatum Francisci pp. Cura recognitum. De institutione catechistarum*, Prot. N. 627/21, Citta del Vaticano 2021.
- Dekret ogólny Konferencji Episkopatu Polski w sprawie wieku i przymiotów kandydatów do posługi stałego lektoratu i akoliatu, nie będących kandydatami do święceń, 03.12.2021, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2021/12/Dekret-og%C3%B3lny-Akolici-i-lektorzy-DO-recognitio_20211202.pdf (02.02.2022).
- Dokumenty Soborów Powszechnych (869–1312), oprac. A. Baron, H. Pietras, t. 2, Kraków 2002 (Źródła Myśli Teologicznej, 26).
- Dokumenty Soborów Powszechnych (1511–1870), oprac. A. Baron, H. Pietras, t. 4, Kraków 2004 (Źródła Myśli Teologicznej, 33).
- Dokumenty synodów od 431 do 504 roku, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2011 (Synody i Kolekcje Praw, 6).
- Franciszek, *Evangelii gaudium*.
- Franciszek, List apostolski w formie „motu proprio” *Antiquum ministerium*, w którym ustanawia posługę katechety, 10.05.2021, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210510_antiquum-ministerium.html (02.02.2022).
- Franciszek, List apostolski w formie „motu proprio” *Aperuit illis*, w którym ustanawia Niedzielę Słowa Bożego, 30.09.2019; https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190930_aperuit-illis.html (02.02.2022).
- Franciszek, List apostolski w formie „motu proprio” *Spiritus Domini*, 10.01.2021, https://www.vatican.va/content/francesco/pl/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20210110_spiritus-domini.html (02.02.2022).
- Ilu katolików jest na świecie? Ich liczba nadal rośnie!, 28.12.2021, <https://pl.aleteia.org/2021/12/28/ilu-katolikow-jest-na-swiecie-ich-liczba-nadal-rosnie/> (02.02.2022).

Jan Paweł II, *Redemptoris missio*.

Jan Paweł II, *Kodeks prawa kanonicznego*, Poznań 1984.

Jan Paweł II, *Christifideles laici*.

John Paul II Warns Against Trend to “Clericalize the Laity”. *Laments Confusion About Roles During the Liturgy*, 23.09.2002, Castel Gandolfo, <https://kwtraditionalcatholic.blogspot.com/2012/08/john-paul-ii-warns-against-trend-to.html?m=0> (30.09.2021).

Konstytucje apostolskie, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007 (*Synody i Kolekcje Praw*, 2).

Kracik J., *Prawo do przepowiadania w dziejach Kościoła*, w: *Sługa Słowa*, red. W. Przyczyna, Kraków 1997, s. 36–48.

Leon Wielki, *Letters*, transl. E. Hund, New York 1957.

Ludność. Wzrost liczby ludności świata, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Ludnosc-Wzrost-liczby-ludnosci-swiata;3723194.html> (02.02.2022).

Paweł VI, *Evangelii nuntiandi*.

Pius X, *Il fermo proposito*, 11.06.1905, https://www.vatican.va/content/pius-x/en/encyclicals/documents/hf_p-x_enc_11061905_il-fermo-proposito.html (02.02.2022).

Radej M., *Istotne problemy kaznodziejskie*, Kraków 2013.

Scirghi T. J., *Longing to See Your Face: Preaching in a Secular Age*, Colledgeville 2017.

Seremak W., *Akcja Katolicka*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 42–45.

Skudlarek W. F., *Assertion without Knowledge? The Lay Preaching Controversy of the High Middle Ages*, Princeton 1976.

Smith Y. W., *Hippolytus’ Commentary on the Song of Songs in Social and Critical Context*, Fort Worth 2009.

Sobór Watykański II, *Apostolicam actuositatem*.

Sobór Watykański II, *Ad gentes*.

Sobór Watykański II, *Lumen gentium*.

Sprawy liturgiczne w czasie zebrania plenarnego Konferencji Episkopatu Polski, <https://opoka.news/sprawy-liturgiczne-w-czasie-zebrania-plenarnego-konferencji-episkopatu-polski> (16.03.2022).

Staff Reporter, *Pope Francis asks Waldensian Christians to forgive the Church*, 22.06.2015, <https://catholicherald.co.uk/pope-francis-asks-waldensian-christians-to-forgive-the-church/> (02.02.2022).

Szewczyk L., *Głoszenie słowa Bożego w środowisku zsekularyzowanym*, Katowice 2019.

Vatican – Catholic Church Statistics – 2021, 21.10.2021, http://www.fides.org/en/news/71000-Vatican_Catholic_Church_Statistics_2021 (02.02.2022).

World population, <https://www.worldometers.info/> (05.03.2022).

